

УДК 347.93

О. А. Зуєва, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного, господарського
та екологічного права Університету митної
справи та фінансів

П. В. Тихий, кандидат юридичних наук,
голова Харківського апеляційного
господарського суду

ПОНЯТТЯ І ПОРЯДОК ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В ГОСПОДАРЬСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

Розглянуто питання визначення відновлення втраченого провадження в господарському судочинстві, його ознаки, порядок та умови визнання провадження втраченим і його відновлення.

Ключові слова: втрачене провадження; відновлення втраченого провадження; господарське судочинство.

Scientific paper entitled “The notion and order of restoration of lost court proceedings in economic court trials” is dedicated to the topic that has become urgent since the start of the anti-terroristic operation in Ukraine. The Economic Code of Ukraine (ECU) does not contain articles defining such a notion as lost court proceeding, conditions under which economic court records are considered to be lost and legal grounds and procedures for the restoration of these proceedings if they were lost. However, on temporarily occupied territories of some parts of Donetsk and Luhansk oblasts in the course of anti-terroristic operation the courts of all levels and jurisdictions were moved to other places for the continuation of their work. In many cases the transportation of court archives and records for the ongoing court proceedings to the new venues was impossible.

In such situations these court proceedings could only be considered lost. Despite the absence of relevant articles in the ECU the problems of lost court proceedings had to be solved immediately. Answers to the question of the restoration of lost court proceedings were given in the Plenum Resolution of the Supreme Economic Court of Ukraine № 2, 24 November 2014. The latter Resolution describes the main aspects of the restoration of lost court proceedings that should still be included in the ECU.

Analyzing the content of this Resolution the article explores features of the restoration of lost court proceedings and offers its definition.

Key words: lost court proceeding; restoration of lost court proceeding; economic court trial.

Постановка проблеми. На відміну від цивільного процесу, в господарському процесі немає поняття втраченого провадження та порядку його відновлення. Питанням відновлення втраченого провадження присвячено розд. IX Цивільного

© О. А. Зуєва, П. В. Тихий, 2016

процесуального кодексу України (далі – ЦПК) [1]. У ст. 402–409 цього розділу регламентовано такі процесуальні дії, як порядок відновлення втраченого провадження, визначено коло осіб, що мають звертатись до суду з відповідною заявою, її зміст і питання розгляду справи за умови відновлення втраченого провадження. Утім, ЦПК не дає роз’яснення поняття втраченого провадження, умов, за які провадження може вважатись втраченим, а також немає положення про докази, якими має бути підтверджена втрата провадження.

Господарський процесуальний кодекс України (далі – ГПКУ), як уже зазначалось, не містить положень, якими б визначалось таке поняття, як втрачене провадження, закріплювались би умови визнання матеріалів господарської справи втраченими та визначались підстави й порядок відновлення провадження за умови втрати. Ця ситуація пояснюється відсутністю випадків втрати провадження у справі та відповідних звернень до господарських судів. Через тимчасову окупацію окремих територій Донецької та Луганської областей і проведення на них антитерористичної операції суди всіх рівнів та юрисдикцій переводились в інші міста для поновлення роботи. В більшості випадків доставлення архівів судів і матеріалів справ, щодо яких відбувалось провадження, до місць нового розташування судів було неможливим.

У ситуації, що склалася, ці провадження можна було лише визнати втраченими. Попри відсутність відповідних норм у ГПКУ, питання, пов’язані з відновленням втраченого провадження, мали бути вирішені невідкладно. Відповіді на питання відновлення втраченого провадження викладено в Постанові Пленуму Вищого господарського суду України від 24 листопада 2014 р. № 2 (далі – Постанова) [2].

У Постанові визначаються основні аспекти порядку відновлення втраченого провадження, які все ж таки мають бути закріплені в ГПК.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на недовгий термін дії зазначеної Постанови, а також новизну самої проблеми відновлення втраченого провадження в господарських справах, багато питань потребують не тільки законодавчого врегулювання, але й наукового опрацювання. Втім, дослідження питань втраченого провадження в господарському судочинстві не проводились. Можна вказати на окремі роз’яснення судів у вигляді інтерв’ю [3]. Наукові розробки із цієї проблематики в цивільному процесі проводив на рівні дисертаційного дослідження Є. В. Лейба на тему “Відновлення втраченого провадження в цивільному процесі” [4]. Однак до цієї праці досліджень з питань втраченого провадження та його відновлення в цивільному процесі було проведено небагато.

Передусім потрібно визначити саме поняття втраченого провадження, підстав визнання провадження таким, що було втрачено.

Мета статті. У межах даного дослідження на основі зазначеної Постанови та аналізу судової практики з відновлення втраченого провадження в господарському процесі буде з’ясовано визначення, ознаки відновлення втраченого провадження та підстави визнання провадження втраченим.

Виклад основного матеріалу. З огляду на відсутність наукових джерел з господарського процесу з окресленої проблематики для початку аналізу потрібно звернутись до надбань науки цивільного процесу. Так, можна виділити два основні

погляди на правову природу відновлення втраченого провадження: 1) це справа окремого провадження; 2) вид цивільного судочинства. Ще одна думка, згідно з якою відновлення втраченого провадження є факультативним етапом цивільного судочинства, не набула поширення в науковому середовищі.

Перший погляд обґрунтовується тим, що під час відновлення втраченого провадження немає предмета спору та сторін (лише заявник і зацікавлені особи), встановлюються факти, що мають значення для реалізації прав на виконання судового рішення, його оскарження тощо [5, 649; 6, 355; 7, 408; 8, 534].

Як вид цивільного судочинства відновлення втраченого провадження розглядається завдяки властивим йому особливостям, які відрізняють його від інших видів проваджень [9, 90]. Саме ці особливості справ про відновлення втраченого провадження й утворюють їх як самостійну категорію цивільних справ, що підлягають розгляду в межах окремого виду цивільного судочинства [10, 352]. Також відновлення втраченого провадження зараховують до спеціального виду провадження в цивільному процесі, оскільки в ньому не вирішуються жодні питання, як за інших видів провадження, під час яких розглядаються певні категорії справ [11, 740]. На певну хибність цієї думки вказує й уже згадуваний Є. В. Лейба. Так, він зазначає, що “у межах процедури відновлення втраченого судового провадження немає спеціальної категорії цивільних справ зі своєю матеріально-правовою природою. Навпаки, у межах цієї процедури можна відновлювати втрачені справи позовного провадження, справи наказного провадження та справи окремого провадження. Уже на цій підставі відновлення втраченого судового провадження не можна ставити в один ряд із вказаними категоріями цивільних справ” [12, 66].

У вже згадуваній праці Є. В. Лейба визначає відновлення втраченого провадження як правовий інститут загальної частини цивільного процесуального права, норми якого спрямовані на відновлення втраченого судового провадження за всіма категоріями цивільних справ у межах будь-якого виду цивільного судочинства, у межах будь-якої стадії цивільного процесу, де можливе завершення провадження зі справи, та на рівні будь-якої судової ланки [4, 5]. Він обґрунтовує це твердження з позиції виокремлення норм про відновлення втраченого провадження в окремий розділ ЦПК України та самостійності предмета регулювання цими нормами.

Юридичну природу відновлення втраченого судового провадження цей дослідник розглядає як різновид процесуально-забезпечувального засобу, що слугує складовою частиною механізму реалізації суб’єктивних цивільних процесуальних прав осіб, які беруть участь у справі, та механізму реалізації принципу законності в цивільному процесі, що гарантує досягнення мети і завдань цивільного судочинства [4, 6].

Для визначення поняття відновлення втраченого судового провадження Є. В. Лейба запропонував такі його ознаки. Відновлення втраченого судового провадження є процедурним засобом і реалізується в межах самостійної процедури. Відновлення втраченого судового провадження, на його думку, виступає завершеним засобом, щодо якого законом вказано передумови реалізації, суб’єктний склад, необхідні документи і порядок доказування. Відновлення втраченого судового провадження цей автор зараховує до універсальних засобів, що застосовуються до

всіх категорій справ, що розглядаються всіма ланками судів загальної юрисдикції на будь-якій стадії цивільного судочинства, де можливе завершення розгляду справи. Також Є. В. Лейба зараховує відновлення втраченого судового провадження до факультативних засобів, оскільки його застосування залежить від повної або часткової втрати судового провадження, яке вже завершилось. Водночас до ознак відновлення втраченого судового провадження належать обов'язок суду достовірно відновити зміст втраченого процесуального документа і безальтернативність відновлення втраченого судового провадження, тобто це єдиний спосіб поновлення змісту процесуальних документів [4, 11].

На підставі виокремлення цих ознак Є. В. Лейба пропонує визначати відновлення втраченого судового провадження в цивільному процесі як завершений, універсальний та безальтернативний процесуально-забезпечувальний засіб, спрямований на вирішення поточних процесуальних питань цивільного судочинства щодо незмінного (точного) поновлення змісту матеріалів цивільної справи закінченого провадження за умови доведеності факту їх повної або часткової відсутності в розпорядженні суду з метою охорони (захисту) суб'єктивних цивільних процесуальних прав осіб, які беруть участь у справі, та/або правопорядку і режиму законності у сфері цивільного судочинства [4, 11].

Відновлення втраченого судового провадження в господарському процесі нині здійснюється на підставі Постанови Пленуму Вищого господарського суду України від 24.11.2014 р. № 2. Насамперед у даній Постанові фактично зазначається, що втрата матеріалів справи може відбутися з будь-яких причин, як приклад наводиться лише одна – під час пересилання поштою. Далі зауважується те, що справа може бути втрачена частково.

Постановою як єдиним нормативним актом, що регулює відновлення втраченого провадження в господарському судочинстві, передбачено такий порядок.

Втрачена (у тому числі частково, наприклад окремі томи) справа може бути відновлена за заявою особи (осіб), що була учасником відповідного судового процесу і звернулася до того місцевого господарського суду, який розглянув справу по суті або припинив провадження в ній чи залишив позов без розгляду, а також зазначеним господарським судом зі своєї ініціативи.

Окремо виділено порядок подання відповідної заяви у справах про банкрутство. Так, заява про відновлення втраченої справи про банкрутство або окремих її матеріалів подається до господарського суду, в провадженні якого перебуває справа про банкрутство, незалежно від судової процедури, яка застосовується до боржника. Це пов'язано з особливостями судового провадження у справах про банкрутство, під час якого проводиться декілька обов'язкових судових процедур, що мають свій власний порядок застосування і терміни.

У зв'язку з подіями, настання і тривалість яких викликали необхідність урегулювання питань відновлення втраченого провадження в господарському процесі, в Постанові окремо зазначено певні правила підсудності. Так, якщо місцевий господарський суд, до якого слід подавати заяву про відновлення втраченого про-

вадження, розташовується на тимчасово окупованій території України або в районі проведення антитерористичної операції, то відновлення втраченої справи здійснюється господарським судом за територіальною підсудністю судових справ, визначеною згідно зі ст. 12 Закону України “Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України” або ст. 1, 3 Закону України “Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв’язку з проведенням антитерористичної операції” (п. 7.2).

Відновлення втраченої справи здійснюється місцевим господарським судом незалежно від того, на якій стадії розгляду (в суді першої, апеляційної чи касаційної інстанції) вона перебувала. Якщо необхідно здійснити апеляційний або касаційний розгляд справи, її матеріали після такого відновлення передаються місцевим господарським судом відповідно до суду апеляційної або касаційної інстанцій.

П. 7.6 Постанови зазначено, що не підлягає відновленню справа, втрачена до закінчення судового розгляду. В такому разі заявник не позбавлений права на подання нової позовної заяви (іншого звернення, передбаченого ГПК) у загальному порядку. При цьому про втрату справи зазначається в ухвалі про порушення провадження у новій справі.

Окрім вимог до заяви про відновлення втраченого провадження, в Постанові зазначається, що до заяви про відновлення справи додаються документи або їх копії, що збереглися в заявника або у справі (навіть якщо вони не засвідчені в установленому порядку), і докази надсилання копій заяви іншим відомим заявникові учасникам судового процесу, а за неможливості такого надіслання в заяві має бути зазначено й обґрунтовано поважну причину (причини), з якої відповідну копію неможливо надіслати.

У разі недостатності зібраних матеріалів для відновлення справи господарський суд виносить ухвалу про відмову у відновленні втраченої справи і роз’яснює в ній заявникові його право на повторне звернення з такою заявою за наявності необхідних документів, а за неможливості відновлення втраченої справи з незалежних від заявника причин – виносить таку ж ухвалу та роз’яснює в ній право заявника на подання нового позову (або заяви, скарги) у встановленому ГПК порядку. Таке ж право заявник має і в разі втрати справи до закінчення розгляду справи судом. Про втрату справи обов’язково зазначається в ухвалі господарського суду про порушення провадження у новій справі.

Зазначена Постанова також передбачає можливість часткового відновлення втраченого провадження. Так, у пп. 3 п. 7.7 зазначається, якщо за змістом поданої до суду заяви або скарги для її розгляду достатньо лише деяких матеріалів справи, то втрачена справа може відновлюватися тільки в частині, необхідній для такого розгляду, а не повністю.

Для визначення сутності відновлення втраченого провадження важливо те, що Постановою не передбачено справляння судового збору за подання заяви про відновлення справи. Втім, з апеляційних і касаційних скарг на ухвали, винесені за результатами розгляду таких заяв, судовий збір справляється на загальних підставах згідно із Законом України “Про судовий збір”.

Таким чином, Постанова не визначає саме поняття відновлення втраченого провадження, не вказує його місце серед процесуальних дій у господарському судочинстві тощо. Але на її підставі можна виокремити його ознаки та визначити його правову природу.

До ознак відновлення втраченого провадження можна зарахувати таке:

- 1) провадження може бути втрачено повністю або частково;
- 2) втрата провадження має бути не з вини сторін або господарського суду – тільки з вини третіх осіб (наприклад, поштової організації) або за обставин, виникнення і тривалість яких не залежать від зазначених осіб (наприклад, тимчасова окупація територій, на яких розташовується відповідний господарський суд);
- 3) відновлення втраченого провадження можливе за умови подання заяви особи (осіб), що була учасником відповідного судового процесу і звернулася до того місцевого господарського суду, який розглянув справу по суті або припинив провадження в ній чи залишив позов без розгляду, а також зазначеним господарським судом зі своєї ініціативи;
- 4) розгляд заяви та відновлення втраченого провадження здійснюється господарським судом першої інстанції;
- 5) заявник має додати до заяви всі наявні в нього матеріали, що були у втраченій справі;
- 6) відновлення можливе лише щодо втраченої справи, яка була розглянута по суті або провадження було припинено чи позов залишено без розгляду (виняток становлять справи про банкрутство);
- 7) відновлення можливе в частині справи, яка зазначена у заяві про відновлення втраченого провадження;
- 8) за подання відповідної заяви не сплачується судовий збір;
- 9) під час розгляду заяви про відновлення втраченого провадження встановлюється лише факт, що справу або розглянуто по суті або провадження було припинено чи позов залишено без розгляду без вирішення питань, пов'язаних із застосуванням норм матеріального чи процесуального права, залучення доказів, без оцінювання повноти, вмотивованості судового рішення тощо.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, на основі перелічених ознак можна дійти висновку, що відновлення втраченого провадження в господарському судочинстві – це процесуальна дія, спрямована на відновлення провадження, за наслідками розгляду якого постановлено судові рішення, яким справу вирішено по суті, припинено або позов залишено без розгляду, через його втрату для забезпечення подальшого його виконання, перегляду за нововиявленими обставинами в апеляційному, касаційному порядку, Верховним Судом України.

Незважаючи на те, що необхідність урегулювання порядку відновлення втраченого провадження в господарському судочинстві виникла порівняно недавно, відповідні положення мають бути передбачені в Господарському процесуальному кодексі України. Оскільки дана процесуальна дія може мати місце на будь-якій

стадії розгляду господарської справи, на якій провадження може бути закінченим, відповідні положення доцільно закріпити окремим розділом після розд. XIII “Перегляд рішення, ухвали, постанови господарського суду за нововиявленим обставинами”, враховуючи наявну структуру ГПК.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 40–41, 42. – Ст. 492.
2. Про внесення змін і доповнень до деяких постанов пленуму Вищого господарського суду України [Електронний ресурс] : Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 24.11.2014 р. № 2. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0002600-14>
3. Кривохижа Т. Як відновити матеріали втраченої справи про банкрутство [Електронний ресурс] / Кривохижа Т. – Режим доступу : <http://www.bankruptcy-ua.com/articles/2171>
4. Лейба Є. В. Відновлення втраченого провадження в цивільному процесі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03 / Лейба Євген Васильович. – К., 2016. – 20 с.
5. Научно-практический комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу Российской Федерации / под ред. В. М. Жуйкова, В. К. Пучинского, М. К. Треушникова. – М. : Городец, 2003. – 1088 с.
6. Гражданский процесс России : учебник / под ред. М. А. Вкут. – М. : Юристь, 2004. – 459 с.
7. Гражданский процесс Российской Федерации / под ред. А. А. Власова. – М. : Юрайт-Издат, 2003. – 584 с.
8. Луспеник Д. Д. Настільна книга професійного судді при розгляді цивільних справ (складання судових процесуальних документів за новим ЦПК України) / Луспеник Д. Д. – Х. : Харків юрид., 2005. – 640 с.
9. Шиманович О. М. Відновлення втраченого судового провадження в цивільному процесі / О. М. Шиманович // Учёные записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия “Юридические науки”. – 2011. – Т. 24 (63). – № 1. – С. 90–97.
10. Баймолдина З. Х. Гражданское процессуальное право Республики Казахстан : учебник / Баймолдина З. Х. – Алматы : КазГЮА, 2001. – Т. 2. – 416 с.
11. Цивільний процес України : підручник / Білоусов Ю. В., Богдан Й. Г., Бондаренко-Зелінська Н. Л. та ін. ; за заг. ред. М. М. Ясинка. – Суми : МакДен, 2013. – 808 с.
12. Лейба Є. В. Концепції юридичної природи відновлення втраченого судового провадження в цивільному процесі / Є. В. Лейба // Вісник Запорізького національного університету. – 2015. – № 3. – С. 62–69.